

**ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

Боркунцов Олександр Сергійович

УДК 343.13

**ФОРМИ УЧАСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ОБВИНУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ**

АВТОРЕФЕРАТ

роботи на здобуття освітнього ступеня «Магістр»
спеціальність 081 «Право»
освітня програма «Право»

Науковий керівник: к.ю.н., доцент
Коваль А.А.

Рецензент: д.ю.н., професор
Стратонов В.М.

Миколаїв – 2020

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Асоціація України до Європейського Союзу та реформування правової системи України з метою приведення її у відповідність європейським стандартам, включає обов'язкове упорядкування кримінального процесуального законодавства. Так, прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) обумовило значні зміни у кримінальному процесуальному законодавстві щодо інституту прокуратури та діяльності прокурора в кримінальному провадженні. Відповідно до ст. 131¹ Конституції України, підтримання публічного обвинувачення в суді є однією з основних і визначальних функцій органів прокуратури, важливою складовою його обвинувальної діяльності [1].

Загальновідомо, що питання про винуватість особи під час розгляду кримінального провадження залежить від того чи буде обвинувачення доведено прокурором. Цьому передують процес доказування, в якому поряд з прокурором приймають участь й інші суб'єкти кримінального провадження. Провідними суб'єктами, роль яких в обвинувальній функції прокурора є вкрай важливою, являються оперативні підрозділи. Особливо це проявляється в світлі реформування кримінального процесуального законодавства.

Наведене обумовлює необхідність теоретичного дослідження положень чинного кримінального процесуального законодавства стосовно участі оперативних підрозділів у забезпеченні обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні в сучасних умовах розвитку теорії кримінально-процесуального права та правозастосовної діяльності в Україні.

Ступінь дослідженості проблеми. Окремі аспекти досліджуваної проблеми розглядали у своїх працях наступні науковці – С.А. Альперт, Д.М. Бакаєва, В.Д. Берназ, В.А. Глазков, Ю.М. Грошевий, Є.Г. Коваленко, В.А. Колесник, І.М. Козьяков, А.О. Ляш, С.М. Меркулов, В.О. Остапеч, Г.П. Серєда, І.В. Сервецький, П.Д. Письменний, М.Є. Шумило, Л.І. Щербина,

Л.Д. Удалова, В.В. Юричишин та інші. Але в цілому, враховуючи останні зміни у законодавстві, ця проблема всебічно не проаналізована.

Науково-теоретичну основу роботи склали праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені як загальним проблемам кримінального провадження, так і питанням участі оперативних підрозділів у забезпеченні обвинувальної діяльності прокурора. Нормативною основою дослідження є Конституція України, КПК України, відомчі нормативно-правові акти, кримінальне процесуальне законодавство зарубіжних країн.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час участі оперативних підрозділів у забезпеченні обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є форми участі оперативних підрозділів у забезпеченні обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

Мета та завдання дослідження полягає в тому, що на основі аналізу законодавства, практики його застосування та доктринальних джерел встановити сутність та особливості форм участі оперативних підрозділів у забезпеченні обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

З урахуванням мети потрібно вирішити наступні завдання:

- визначити поняття, завдання та суб'єкти кримінального провадження;
- з'ясувати статус прокурора як учасника кримінального провадження та дослідити його функції;
- розглянути поняття та систему оперативних підрозділів;
- дослідити функції та повноваження оперативних підрозділів;
- проаналізувати роль оперативних підрозділів у проведенні слідчих (розшукових) дій;

– охарактеризувати негласні слідчі дії як форму участі оперативних підрозділів у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, у роботі були використані наступні загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний як загальний метод наукового пізнання, який дозволив нам здійснити дослідження правових явищ у сфері забезпечення обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні оперативними підрозділами, розглянути усі питання дослідження в динаміці, виявити їх взаємозв'язок і взаємообумовленість; метод системного аналізу, а також системно-структурний та формально-логічний методи дали можливість здійснити класифікацію суб'єктів кримінального провадження; за допомогою формально-юридичного методу досліджувались правові норми чинного КПК України, інших законів України; логіко-семантичний метод дозволив провести поглиблене вивчення термінів і понять, що вживаються у роботі; структурно-функціональний метод забезпечив комплексне дослідження норм законодавства, які регулюють участь оперативних підрозділів у забезпеченні обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні та формування на основі цього науково обґрунтованих пропозицій із урахуванням існуючих умов та потреб практики.

Апробація. Основні положення дипломної роботи були оприлюднені на XXII Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2019: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»: «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (14 листопада 2019 року, м. Миколаїв, тези опубліковано) та на II науково-практичній конференції «Право, государство и гражданское общество в условиях системных реформ» (21-22 лютого 2020 року, м. Дніпро).

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній діяльності та у навчальному процесі.

Структура роботи обумовлена її цілями, завданнями і предметом дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 97 сторінок, з яких основного тексту – 90 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дипломної роботи, ступінь наукової розробки проблеми дослідження, визначені основна мета і конкретні завдання роботи, її об'єкт і предмет, методологічні, теоретичні та емпіричні основи.

Розділ 1. Поняття обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні складається з двох підрозділів: «Поняття, завдання та суб'єкти кримінального провадження» та «Прокурор як учасник кримінального провадження та його функції».

У цьому розділі досліджено поняття «кримінальне провадження» та встановлено, що в законодавстві та науковій літературі воно вживається у наступних значеннях: 1) для позначення терміну «кримінальний процес» або «кримінальне судочинство»; 2) для визначення стадій кримінального процесу; 3) як елемент кримінального судочинства; 4) як особливий порядок розслідування відносно певної категорії осіб.

Суб'єктів кримінального провадження за характером виконуваних функцій, завдань і свого процесуального статусу на чотири групи: 1) суд; 2) сторона обвинувачення: прокурор, орган досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування, слідчий органу досудового розслідування, оперативні підрозділи; 3) сторона захисту: підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений, законний представник підозрюваного,

обвинуваченого, захисник; 4) потерпілий і його представник, законний представник потерпілого; 5) інші учасники кримінального провадження (заявник, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник цивільного позивача, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, свідок, перекладач, експерт, спеціаліст, понятий, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядок.

Встановлено, що до функцій прокурора у кримінальному провадженні належать наступні: 1) підтримання державного (публічного) обвинувачення в суді; 2) нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом.

Обґрунтовано, що основною функцією прокурора є підтримання державного обвинувачення в суді, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення і завершується виступом прокурора в судових дебатах або відмовою від пред'явленого обвинувачення.

Функція нагляду прокурора за дотриманням закону під час досудового розслідування проявляється по-перше, у здійсненні прокурором певних процесуальних дій, по-друге, у прийнятті прокурором певних процесуальних рішень або їх погодженні. Ця функція носить владний характер. Функція представництва є виключною функцією.

Розділ 2 «Оперативні підрозділи як сторона обвинувачення у кримінальному провадженні» складається з двох підрозділів: 2.1. «Поняття та система оперативних підрозділів», 2.2. «Функції та повноваження оперативних підрозділів».

Встановлено, що відповідно до чинного законодавства до виконання слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні залучаються наступні оперативні підрозділи:

оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, НАБУ, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів, органів Державної прикордонної служби України.

Доведено, що для уникнення помилок при правозастосуванні кримінального процесуального законодавства п. 19 ст. 3 КПК України необхідно доповнити нормою, яка б розширила сторону обвинувачення таким суб'єктом як оперативні підрозділи.

Встановлено, що окремої норми, яка б чітко передбачала повноваження оперативних підрозділів у кримінальному провадженні немає. Натомість зазначені повноваження міститься у різних статтях КПК України, стосуючись уповноваженої службової особи, до якої, в тому числі, відносяться і співробітники оперативних підрозділів. Визначено, що оперативні підрозділи у кримінальному провадженні мають наступні повноваження: 1) здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, що будуть предметом нашого дослідження у розділі 3; 2) під час виконання доручень слідчого, прокурора користується повноваженнями слідчого; 3) проводять різноманітні процесуальні дії, визначені у КПК України; 4) здійснюють не процесуальні види діяльності, взаємодіючи з слідчим у складі слідчо-оперативної групи.

Розділ 3. «Форми участі оперативних підрозділів у кримінальному провадженні» складається з двох підрозділів: 3.1. Роль оперативних підрозділів у проведенні слідчих (розшукових) дій, 3.2. Негласні слідчі (розшукові) дії як форма участі оперативних підрозділів у кримінальному провадженні.

Обґрунтовано, що оперативні підрозділи, як сторона обвинувачення, відіграють велику роль в процесі доказування (збиранні, перевірці доказів), а отже і в обвинувальній функції прокурора, що проявляється у проведенні ними НСРД. Оперативні підрозділи, в результаті наданого їм слідчим

доручення, здійснюють збирання доказів в рамках НСРД, які характеризуються конспіративними методами їх проведення, що є притаманним саме оперативним підрозділам. За критерієм втручання в конституційне право на приватне спілкування НСРД поділяються на дві групи: ті, що пов'язані з втручанням у приватне спілкування та ті, що не пов'язані з таким втручанням.

Встановлено, що більшість НСРД проводяться за рішенням слідчого судді Апеляційного суду, виключенням є контроль за вчиненням злочину та негласне отримання зразків для порівняльного дослідження.

В процесі дослідження виявлені проблемні питання, що виникають під час проведення НСРД, які негативно впливають на процес доказування та прийняття кінцевого процесуального рішення у справі, а отже і знижують ефективність забезпечення обвинувальної діяльності прокурора, зокрема: відсутність у КПК норми про необхідність розсекречення ухвали слідчого судді Апеляційного суду, який приймав рішення про проведення НСРД, і наявності її у кримінальній справі з метою можливого ознайомлення з нею сторони захисту, а також відсутність вказівки в КПК про долучення до справи письмового доручення слідчого оперативним підрозділам на проведення НСРД.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження, під час якого вивчено форми участі оперативних підрозділів у забезпеченні обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні, зроблено наступні висновки:

1. Встановлено, що поняття «кримінальне провадження» в законодавстві та науковій літературі вживається у наступних значеннях: 1) для позначення терміну «кримінальний процес» або «кримінальне судочинство»; 2) для визначення стадій кримінального процесу; 3) як елемент кримінального судочинства; 4) як особливий порядок розслідування відносно певної категорії осіб.

2. З'ясовано, що законодавець виділяє три завдання кримінального провадження: 1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

3. Визначено, що на сьогоднішній день серед вчених-процесуалістів побутує думка, що завдання, які визначені ст. 2 КПК України, за своєю сутністю більше відносяться до завдань або кримінального судочинства, або кримінального процесуального законодавства, або кримінальної процесуальної політики України в цілому. Таким чином, складність та багатоаспектність поняття «завдання кримінального провадження» обумовлюють подальше поглиблене дослідження цього інституту на доктринальному рівні з метою однозначності в його розумінні.

4. Зроблено висновок, що під суб'єктами кримінального провадження слід розуміти визначених у кримінально-процесуальному законодавстві учасників кримінального провадження, до яких належать державні органи, їх посадові особи, фізичні і юридичні особи, що на основі необхідного об'єму правосуб'єктності, вступаючи між собою у процесуальні правовідносини, ведуть кримінальний процес або залучаються до нього.

5. Аргументовано, що всі суб'єкти кримінального провадження доречно поділити на наступні групи: 1) суд; 2) сторона обвинувачення: прокурор, орган досудового розслідування, керівник органу досудового розслідування, слідчий органу досудового розслідування, оперативні підрозділи; 3) сторона захисту: підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений, законний представник підозрюваного, обвинуваченого,

захисник; 4) потерпілий і його представник, законний представник потерпілого; 5) інші учасники кримінального провадження.

6. Доведено, що до функцій прокурора у кримінальному провадженні належать наступні: 1) підтримання державного (публічного) обвинувачення в суді; 2) нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом.

Основною функцією прокурора є підтримання державного обвинувачення в суді, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення і завершується виступом прокурора в судових дебатах або відмовою від пред'явленого обвинувачення.

Функція нагляду прокурора за дотриманням закону під час досудового розслідування проявляється по-перше, у здійсненні прокурором певних процесуальних дій, по-друге, у прийнятті прокурором певних процесуальних рішень або їх погодженні. Ця функція носить владний характер.

Функція представництва є виключною функцією.

7. Наголошено, що відповідно до законодавства уповноважений оперативний підрозділ – це оперативний підрозділ, який входить до складу державного органу, визначеного у статті 246 КПК України, залучений за рішенням керівництва органу до здійснення або участі у проведенні негласної слідчої (розшукової) дії. Система оперативних підрозділів не передбачена жодним нормативно-правовим актом України.

З урахуванням предмета дослідження запропоновано поділити оперативні підрозділи на дві групи: оперативні підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність та оперативні підрозділи, що залучаються до виконання слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні.

8. Зроблено висновок, що відповідно до чинного законодавства до виконання слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні залучаються наступні оперативні підрозділи:

оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України.

9. Визначено, що для уникнення помилок при правозастосуванні кримінального процесуального законодавства п. 19 ст. 3 КПК України необхідно доповнити нормою, яка б розширила сторону обвинувачення таким суб'єктом як оперативні підрозділи.

10. Встановлено, що до функцій оперативних підрозділів у кримінальному провадженні належать профілактична, захисна, охоронна, оперативно-розшукова функції та функція розслідування злочинів.

11. З'ясовано, що оперативні підрозділи у кримінальному провадженні мають наступні повноваження: 1) здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за дорученням слідчого та прокурора; 2) під час виконання доручень слідчого, прокурора користується повноваженнями слідчого; 3) проводять різноманітні процесуальні дії, визначені у КПК України; 4) здійснюють не процесуальні види діяльності, взаємодіючи з слідчим у складі СОГ, тощо.

12. Доведено, що роль оперативних підрозділів, як сторони обвинувачення, в обвинувальній функції прокурора найбільш повно проявляється у процесі доказування, що полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Оперативні підрозділи збирають докази як самостійно, коли слідчий надає їм доручення на проведення слідчої дії, так і опосередковано, коли слідчий залучає їх для надання допомоги у проведенні слідчої дії.

Найпоширенішими слідчими діями, в яких приймають участь оперативні підрозділи разом зі слідчими є обшук, огляд місця події, слідчий експеримент, впізнання та отримання зразків для експертизи.

13. Визначено, що оперативні підрозділи, в результаті наданого їм слідчим доручення, здійснюють збирання доказів в рамках НСРД, які характеризуються конспіративними методами їх проведення, що є притаманним саме оперативним підрозділам. Більшість НСРД проводяться за рішенням слідчого судді Апеляційного суду, виключенням є контроль за вчиненням злочину та негласне отримання зразків для порівняльного дослідження.

За критерієм втручання в конституційне право на приватне спілкування НСРД поділяються на дві групи: ті, що пов'язані з втручанням у приватне спілкування та ті, що не пов'язані з таким втручанням.

Проведення НСРД супроводжується проблемними питаннями, які знижують ефективність забезпечення обвинувальної діяльності прокурора, зокрема: відсутність у КПК норми про необхідність розсекречення ухвали слідчого судді Апеляційного суду, який приймав рішення про проведення НСРД, і наявності її у кримінальній справі, а також відсутність вказівки в КПК про приєднання до справи письмового доручення слідчого оперативним підрозділам на проведення НСРД.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Боркунцов О.С. Проблемні питання визначення поняття та системи оперативних підрозділів. *Могилянські читання – 2019 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти* : Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : матеріали XXII Всеукраїнської наук.-метод. конф. (Миколаїв, 14 лист. 2019 р.). Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. С. 26-29.

Боркунцов О.С. Форми участі оперативних підрозділів в обвинувальній діяльності прокурора. Право, государство и гражданское общество в условиях системных реформ : матеріали II науково-практичної конференції (21-22 лютого 2020 року, м. Дніпро).

АНОТАЦІЯ

Боркунцов О. С. Форми участі оперативних підрозділів у забезпеченні обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні. – Рукопис.

Визначено статус прокурора як учасника кримінального провадження та його функції. Розглянуто поняття та систему оперативних підрозділів, їх функції та повноваження. Розроблено теоретично обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення норм чинного КПК України, що стосуються забезпечення обвинувальної діяльності прокурора у кримінальному провадженні оперативними підрозділами.

Ключові слова: обвинувальна діяльність, прокурор, функції, повноваження, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії.

АННОТАЦИЯ

Боркунцов А.С. Формы участия оперативных подразделений в обеспечении обвинительной деятельности прокурора в уголовном производстве. – Рукопись.

Определен статус прокурора как участника уголовного судопроизводства и его функции. Рассмотрены понятие и система оперативных подразделений, их функции и полномочия. Разработано теоретически обоснованные рекомендации по совершенствованию норм действующего УПК Украины, касающиеся обеспечения обвинительной деятельности прокурора в уголовном производстве оперативными подразделениями.

Ключевые слова: обвинительная деятельность, прокурор, функции, полномочия, следственные (розыскные) действия, негласные следственные (розыскные) действия.

ANNOTATION

Borkuntsov A.S. The forms of participation of operational units in the providing of prosecutorial activities of the prosecutor in criminal proceedings.

– The manuscript.

The prosecutor's status as a party to the criminal proceedings and its functions were detected. The concept and system of operating units, their functions and powers were considered. The theoretically grounded recommendations for improving the standards of the current Code of Criminal Procedure relating to ensure prosecutorial activities of the prosecutor in a criminal proceeding operational units were developed.

Keywords: indictment activity, the prosecutor, functions, powers, the investigating (investigative) action, unspoken investigation (investigative) action.